

Список використаної літератури

1. Курносов А. А. Источники по истории всенародного сопротивления в тылу немецко-фашистских захватчиков (1941–1945 гг.) / А. А. Курносов // История СССР. – 1965. – № 3. – С. 76–87.
2. Логонова Т. А. Советская историография народной борьбы в тылу немецко-фашистских войск, 1941–1945 / Т. А. Логонова. – М. : Изд-во Московского ун-та, 1985. – 126 с.
3. В тылу врага (Очерки, дневники, записки об участии комсомола и молодежи в партизанной борьбе). – М. : Изд-во ЦК ВЛКСМ, 1943. – 219 с.
4. Народные мстители : сборник документов и воспоминаний. – М. : Московский рабочий, 1961. – 280 с.
5. Партизанское движение в годы Великой Отечественной войны Советского Союза (1941–1945) : сборник документов и материалов. – М., 1969–1982. – Вып. 1–3.
6. Канашина Н. В. Партийное руководство партизанской борьбой на оккупированной территории РСФСР в 1941–1944 гг. (Историография проблемы) : дис. ... канд. ист. наук / Н. В. Канашина. – Ленинград, 1988. – 212 с.
7. Русский Архив : Великая Отечественная. Партизанское движение в годы Великой Отечественной войны 1941–1945 гг. – М. : ТЕРРА, 1999. – Т. 20 (9). – 672 с.

Одержано редакцією 20.01.2014

Прийнято до публікації 15.05.2014

Аннотація. *Чумак С. І. Розв'єртывание партизанского движения на материалах серии сборников «Русский Архив. Великая Отечественная». Исследованы особенности разв'єртывания партизанского движения, показаны конкретные формы и методы борьбы как на оккупированной территории, так и непосредственно во фронтовом тылу врага в годы войны на материалах сборников «Русский Архив. Великая Отечественная».*

Ключевые слова: *Великая Отечественная война, партизанское движение, рельсовая война*

Summary. *Chumak S. I. Escalation of the partisan movement based on the materials of the series of collection «Russian Archives: The Great Patriotic War». The article is devoted to the analysis of the special volume of the documental series «Russian archives: the Great Patriotic War». The origins of which are the State of Defense Committee, the General Headquarters, the Armed Forces Staff, the People's Defense Committee. Shortly known aspects of the progressing of the partisan movement are depicted there. The role of the State Security organs is described. The prolonged period of parallelism and even rivalry of the party, military and extraordinary committee organs, which gave birth to the useless exploitation of forces and means is explored. The peculiarities of the structure, different ways their activity of the Central Staff of the partisan movement is estimated. The attention is paid to the complex of faults, positive and negative sides which have influenced on the success of the partisan fight. In the conclusion the complex of positive and negative sides is summed up.*

Key words: *the partisan movement, The Great Patriotic War, the fight in the enemy's rear, the Central Staff of the Partisan movement*

УДК 94(477)«1941»:355

М. В. Коваль

ВОЛОДИМИР-ВОЛИНСЬКИЙ УКРІПЛЕНИЙ РАЙОН: «ЛОКАЛЬНІ НЕВДАЧІ» ВЕЛИКОЇ ПОРАЗКИ

Проаналізовано та розкрито деякі аспекти будівництва та підготовки Володимир-Волинського укріпленого району до бойових дій. Реконструйовано хід бойових дій у смузі Володимир-Волинського укріпленого району в червні 1941 р.

Ключові слова: *Володимир-Волинський укріплений район, дивізія, полк, прикордонний загін, гарнізон, Західний Буг, вузол оборони*

Постановка проблеми. Відомо, що у період між двома світовими війнами держави Європи та Азії займалися побудовою цілих комплексів оборонних споруд. Не залишився осторонь цього процесу і Радянський Союз, звівши на західному кордоні цілий комплекс оборонних споруд, відомий в Європі як «лінія Сталіна» і «лінія Молотова». Важливою ланкою у системі оборонних споруд «лінії Молотова» вважається Володимир-Волинський укріплений район (далі – УР), зведення якого розпочалося в 1940 р. минулого сторіччя.

Аналіз досліджень і публікацій. Серед наукових робіт, які були присвячені питанням вивченню історії будівництва та використання Володимир-Волинського УР в ході оборон-

них боїв 1941 р., варто відзначити книгу дослідника радянської доби О. В. Владимирського «На київському напрямі», роботи сучасних російських дослідників, зокрема Р. С. Ірінархова – «Київський особливий», О. В. Ісаєва – «Від Дубно до Ростова». Однак на противагу вищезгаданим дослідникам, автор пропонованої статті на підставі особистого обстеження переважної кількості довготривалих вогневих споруд даного УРу, провів детальний аналіз Володимир-Волинського УРу і дав фахову оцінку довготривалим вогневим спорудам, які входили до його складу.

Метою даної статті є спроба повніше представити результати раніше здійснених напрацювань, що стосуються підготовки та участі Володимир-Волинського укріпрайону в оборонних боях, а також оприлюднити і проаналізувати деякі аспекти, які стосуються саме цих питань.

Виклад основного матеріалу. Володимир-Волинський УР № 2 займав по фронту до 45 км та до 7 кілометрів у глибину і мав завдання у взаємодії на півночі з Ковельським УР (польовим) і на півдні зі Струмівовським УР не допустити прориву піхоти та танків противника у напрямку: Володимир-Волинський–Луцьк–Рівне та забезпечити оперативне розгортання з'єднань та частин 5-ї армії Київського особливого військового округу [9, 292].

Будівництво Володимир-Волинського УР розпочалося навесні 1940 р. Рекогносцировку місцевості проводила спеціальна змішана комісія на чолі з генералом Ф. Н. Матикініним (на той час командиром 87-ї стрілецької дивізії, яка дислокувалася у місті Володимирі-Волинському) [9, 299].

Зведення довготривалих вогневих споруд та обладнання смуги оборони укріпленого району велося саперними частинами 5-ї армії КОВО, будівельниками УНР (переміщеними з будівництва Остропільського УР) та військовополоненими поляками. Стрілецькі батальйони стрілецьких полків 87-ої стрілецької дивізії (по одному від кожного стрілецького полку) проводили інженерне обладнання районів оборони своїх полків. Наприкінці 1940 р. будівництво відвідав командувач військами Київського Особливого Військового Округу генерал-полковник М. П. Кирпонос [2, 34].

Будівництво укріпленого району велося швидкими темпами, так що бетонування довготривалих вогневих споруд упереджувало надходження від промисловості озброєння і обладнання, тому у деяких фортифікаційних спорудах будівельники залишали великі отвори з метою подальшого розміщення в них амбразурних коробів та масок з казематним озброєнням. Для будівництва довготривалих вогневих споруд укріпленого району також використовувалися трофейні польські кулеметні і спостережні броньовані дзвони з ділянки «Сарни» (загалом – двадцять чотири одиниці) [9, 300].

Володимир-Волинський УР займав смугу оборони від села Городло до Скоморохи (5 км на північ від Сокола). В укріпленому районі будувалися довготривалі вогневі споруди найсучасніших на той час конструкцій з артилерійським та артилерійсько-кулеметним озброєнням: артилерійські (АПК) та артилерійсько-кулеметні напівкапоніри (КАПК) та артилерійська довготривала вогнева споруда (АДВС), озброєні двома 76-мм казематними гарматами Л-17, а також кулеметно-артилерійські напівкапоніри (КАПК), кулеметно-артилерійські довготривалі вогневі точки (КАДВТ) озброєнні 45-мм протитанковими казематними гарматами зі спареним кулеметом ДС на позиції ДОТ-4 та станковими кулеметами «Максим» на позиції НПС-3, кулеметні напівкапоніри (КПК) та кулеметні довготривалі вогневі точки (КДВТ) озброєні станковими кулеметами «Максим» на позиції НПС-3. У смузі забезпечення укріпленого району та у деяких опорних пунктах головної смуги оборони були побудовані прості одноповерхові одноамбразурні ДВС для станкового кулемета «максим» на станку Соколова і споруди для 45-мм протитанкової гармати. Крім бойових споруд будувалися командні пункти (КП) та удавані ДВС, у своїй основі імітуючи бойові КДВТ [6, 45].

Всього до кінця будівництва смуги забезпечення та головної смуги оборони у Володимир-Волинському УР планувалось мати біля 140 довготривалих вогневих споруд, з яких: АПК-9, КАПК-8, АДВТ-1, КАПК-41, КАДВТ-15, КПК-37 (28 простої конструкції), КДВТ-32 (з них 15 простої конструкції), КП-5. На озброєнні довготривалих вогневих споруд Володимир-Волинського укріпленого району планувалось мати: 76-мм казематних гармат – 36 шт., 45-мм протитанкових казематних гармат із спареним кулеметом ДС-57 шт., станкових кулеметів «максим» – 205 шт., (з них 43 на станку Соколова для простих ДВС), ручних кулеметів Дегтярьова – 150 шт. [6, 47].

Гарнізон Володимир-Волинського УР складався з 19-го, 20-го, 145-го та 146-го окремих кулеметних батальйонів, 85-го та 92-го окремих артилерійських дивізіонів. На 4 квітня 1941 р. гарнізон укріпленого району нараховував 2085 чоловік (без приписного складу). На озброєнні вони мали: 45-мм протитанкові казематні гармати – 42 шт., 76-мм казематні гармати – 10 шт., 107-мм (152-мм) гармат польової артилерії – 16 шт., кулеметів «Максим» – 338 шт., ручних кулеметів Дегтярьова – 151 шт. Неважко звернути увагу, що некомплект по 76-мм казематних гарматах складав 26 шт. (70% від потреби), а по 45-мм протитанкових казематних – 15 шт. (30%). У той же час за кількістю кулеметів укомплектованість значно перевищувала потребу, а саме: станкових «Максим» – на 135 шт. (40%), ручні Дегтярьова на – 43 шт (28%) [2, 123].

Довготривалі вогневі споруди Морозовицького та Лишнівського вузлів оборони займали підрозділи 146-го окремого кулеметно-артилерійського батальйону, а ДВС Михалецького, Паромівського, Яновського, Хотячівського, Устилузького та Корчунокського вузлів 20-й, 145-й та 19-й окремі кулеметно-артилерійські батальйони. Приписний склад укріпленого району було призвано на збори у травні 1941 р. [2, 125].

Артилерійські дивізіони Володимир-Волинського УР забезпечували підтримку гарнізонів вузлів оборони: 92-й окремий артилерійський дивізіон – Лишнівського, Морозовицького, Михалецького, Паромівського; 85-ий окремий артилерійський дивізіон – Яновського, Хотячівського, Устилузького і Корчунокського. Батарей цих дивізіонів вогнем із закритих вогневих позицій повинні були подавляти цілі безпосередньо перед ДВС, особливо гармати, виділені для стрільби по укріпленням прямою наводкою. Крім цього, 92-й і 85-й ОАД планувалося залучати для участі в вогневих нальотах по цілям у глибині бойових порядків противника. Управління ними з початком бойових дій здійснював начальник артилерії УР або начальник артилерії 87-ї стрілецької дивізії [2, 132].

Досить велика увага в системі вузлів оборони приділялась зв'язку. Для цього прокладено кілометри підземних телефонних ліній, які з'єднували між собою вузли оборони та командний пункт коменданта Володимир-Волинського УР, що з початком бойових дій розгортався в печерах монастиря Зимно [2, 154].

Комендантом Володимир-Волинського УР був полковник Карматов, начальником штабу – майор Каролінський, начальником артилерії – полковник Навразов, командиром 92 ОАД – майор Фарафанов. На початок війни не всі довготривалі вогневі споруди укріпленого району вдалося добудувати та озброїти. Як система довготривалих оборонних споруд, Володимир-Волинський УР не був повністю обладнаний. Зокрема, не вистачало боєприпасів та людей, не до кінця завершено інженерне облаштування [2, 234].

Проміжки між вузлами оборони повинна була займати піхота 87-ої стрілецької дивізії, 27-го стрілецького корпусу 5-ї армії КОВО. Командиром дивізії був генерал-майор Ф. Ф. Алябушев, начальником штабу – полковник М. І. Бланк. Окрім цього Володимир-Волинський УР знаходився на ділянці відповідальності 90-го прикордонного загону який на той час очолював майор М. С. Бичковський [3, 156].

У свою чергу до складу 87-ої стрілецької дивізії входили 16-й, 96-й, 283-й стрілецькі полки, 197-й легкий та 212-й гаубичний артилерійські полки, інші частини та підрозділи. Стрілецькі полки дивізії дислокувалися у польовому таборі Когильно (25 км від державного кордону). Штаб дивізії, артилерійський та гаубичний полки дислокувалися на західній околиці міста Володимира-Волинського (13 км від державного кордону) [3, 176].

264-й корпусний артилерійський полк без одного дивізіону та 184-й гаубично-артилерійський полк без одного дивізіону склали частини підсилення укріпленого району [3, 178].

Планами прикриття державного кордону на ділянці оборони Володимир-Волинського УР передбачалося, що бойовим діям зі сторони Німеччини передуватиме оголошення війни та, відповідно, загальна мобілізація. Підрозділи кулеметно-артилерійських батальйонів, у цих умовах, встигали б зайняти свої доти і, отримавши особливий дозвіл на застосування зброї, вступити у бій. Під їх прикриттям частини 87-ї стрілецької дивізії, повинні були розпочати висунання із районів очікування і зайняти заздалегідь частково підготовлені позиції між вузлами оборони, забезпечуючи тим самим так зване польове заповнення укріпленого району [1, 345].

87-а стрілецька вже дивізія мала досвід бойових дій у Фінляндії, і була передислокована до Володимир-Волинського 1940 р. Вона нараховувала у своєму складі біля 15000 баг-

нетів, майже 1000 кулеметів, більше 100 мінометів та біля 200 польових і зенітних гармат. Згідно плану, отримавши доповідь про початок війни, частини 87-ї стрілецької дивізії висуваються у райони очікування, поповнюють боєзапаси, визначаються з обстановкою і очікують дозволу на зайняття вогневих позицій [1, 347].

Одночасно з початком висування у райони очікування частини 87-ї стрілецької дивізії висилають розвідувальні підрозділи у напрямках: 16-й стрілецький полк – Стенжаричі-Залужжя (північніше Устилуга); 96-й стрілецький полк – Устилуг, Русов, Верхнєв; 283-й стрілецький полк – Дехнов, Хренєв, Русєв, Бубнов [1, 276].

Незалежно від інформації, отриманої від розвідки, висування частин з районів очікування дозволялося лише за особливим розпорядженням. Тільки після цього частини мали приступати до виконання своїх бойових завдань, а саме: 16-й стрілецький полк при підтримці 197-го легкого артилерійського полку займає і утримує ділянку Залужжя-Чернишов (фронт 13 км); 96-й стрілецький полк з двома дивізіонами 212-го гаубично-артилерійського полку обороняє ділянку Чернишов-Пустєнів (фронт 16 км); 283-й стрілецький полк з третім дивізіоном 212-го гаубично-артилерійського полку обороняє ділянку Морозовичі-Крапивчизна (фронт 14 км) [1, 283].

Бойові порядки частин мали будуватися в один ешелон. Командири стрілецьких полків повинні були мати у своєму резерві по одному стрілецькому батальйону. Резерв командира дивізії – 3-й стрілецький батальйон 283-го стрілецького полку, 85-й окремий протитанковий дивізіон, 43-й окремий розвідувальний батальйон та 11-й окремий саперний батальйон мав займати район Фундум–Воцатин–Ласков. Там же мали знаходитися вогневі позиції 14-го окремого зенітно-артилерійського дивізіону. Командний пункт 87-ї стрілецької дивізії мав розташовуватися у Ораному [1, 290].

Та доля розпорядилась інакше. Несподіваний початок війни звів нанівець усі плани командирів. Їм довелося приймати раптові рішення в умовах шаленого вогню противника.

Частини УР, крім гарнізонів ДВС, які знаходилися на бойовому чергуванні, почали займати споруди на світанку 22 червня 1941 р. під нищівним вогнем противника. Обидва артилерійські дивізіони здійснювали вогневу підтримку гарнізонів ДВС. На ділянці Вигоданка, Цуцнєв ріку Західний Буг форсували частини 44-ї піхотної дивізії вермахту на чолі з генерал-лейтенантом Фрідріхом Зібєром, на ділянці Кшєчева, Литовиж – 299-а піхотна дивізія генерала артилерії Віллі Мозєра. 298-а піхота дивізія генерала піхоти Вальтєра Грєсснєра почала бої за Устилуг з підрозділами 16-го стрілецького полку, прикордонниками та воїнами 19-го окремого кулеметно-артилерійського батальйону Володимир-Волинського УР [8, 65].

Стрілецькі частини 87-ї стрілецької дивізії знаходилися у польових таборах, позаду укріпленого району у районі Когильно (15 км на схід від Володимир-Волинська). Артилерійські полки перебували у пункті постійної дислокації. Біля шостої-сьомої години ранку частини дивізії піднято по тривозі, вони розпочали висування до кордону. Марш постійно стримувався ударами німецької авіації. У 11.00–13.00, не дійшовши до кордону 10–15 км частини 87-ї стрілецької дивізії, яка опинилася на напрямі головного удару гітлерівців, вступили в бій з передовими частинами 6-ї польової армії генерал-фельдмаршала Вальтєра фон Рейхєнау [4, 54].

Передовий загін 87-ї стрілецької дивізії підійшов до південної околиці Володимир-Волинська і зав'язав бій з частинами 298-ї піхотної дивізії. Незабаром до міста підійшли головні сили 87-ї стрілецької дивізії. Виходячи із обстановки, командир дивізії генерал-майор Алябушев прийняв рішення контрударом у напрямі Володимир-Волинський–Устилуг ліквідувати плацдарм німців у районі Устилуга. 96-й стрілецький полк, при підтримці 212-го гаубично-артилерійського, повів наступ з південно-західної околиці Володимир-Волинського з метою вийти до Західного Бугу південніше Устилуга. 16-й стрілецький полк полковника Філімонова при підтримці 178-го артилерійського полку почав наступ з північно-західної околиці Володимир-Волинського з метою оволодіти Устилуг. Атаку підтримували два танкових батальйони 41-ї танкової дивізії, виділених за наказом командувача 5-ї армії генерал-майора М. І. Потапова. 283-й стрілецький полк залишався у резерві командира 87-ї стрілецької дивізії. Протягом дня 87-а стрілецька дивізія відтіснила ворога на відстань 6–10 км на захід від Володимир-Волинського, деблокувавши оточені гарнізони ДВС 19-го кулеметного батальйону. Але поки 87-а стрілецька дивізія вела наступ на плацдарм в районі Устилуг, обстановка у її смузі оборони неухильно погіршувалася. По-перше, о 13.00 у

бій вступила 14-а танкова дивізія противника на чолі з генерал-майором Фрідріхом Кюном III-го моторизованого армійського корпусу, яка форсувала Західний Буг, різко змінивши баланс сил на користь фашистів. По-друге, у решті смуги 87-ї стрілецької дивізії до Литовиж, тобто до стику з 124-ю стрілецькою дивізією, створився розрив більше ніж у 20 км. На цьому просторі, крім п'яти прикордонних застав і трьох опорних пунктів Володимир-Волинського УР (до сорока рідко розташованих недобудованих і майже не озброєних ДВС з мало чисельними гарнізонами), радянських військ не було. У цей розрив протягом дня 22 червня 1941 р., долаючи відчайдушний опір гарнізонів ДВС та прикордонників, просувалися частини 44-ої австрійської та 299-ї сілезької піхотних дивізій, обходячи відкритий лівий фланг 87-ї стрілецької дивізії [1, 256].

Кулеметно-артилерійські батальйони укріпленого району чинили ворогу відчайдушний опір. Увечері цього дня бої на цій ділянці охарактеризовано у журналі бойових дій Групи Армій «Південь» як «локальні невдачі на ділянці 44-ї дивізії». Але вже наприкінці другого дня бойових дій гітлерівцям вдалося кинути вперед спочатку 14-ту танкову дивізію на лівому крилі III армійського корпусу, а потім і 13-ту танкову на чолі з генерал-майором Вальтером Дювертом – на його правому крилі. 198-а піхотна дивізія до кінця червня 1941 р. вела тяжкі кровопролитні бої за взяття Володимир-Волинського [10, 134].

Більшість гарнізонів ДВС Володимир-Волинського УР у повній ізоляції, без підтримки вогнем артилерії і стрілецьких частин, ударів авіації мужньо до останнього подиху захищали свої вогневі споруди. Радянські воїни виконали бойове завдання, поклавши на вівтар перемоги своє життя. Протягом трьох діб у районі села Тростянка героїчно тримала оборону ДВС під командуванням Героя Радянського Союзу (за бої біля озера Хасан) лейтенанта С. Г. Гуленка (на честь героїв на АПК № 115 встановлена меморіальна дошка). Як вічний пам'ятник подвигу гарнізонів Володимир-Волинського УР стоять понівечені гарматним та кулеметним вогнем ворога, а також підірвані потужними зарядами вибухівки доти [10, 145].

Сумна доля спіткала ДВС Володимир-Волинського УР. Після відступу радянських військ, німецькі фахівці зняли весь метал, а саме артилерійські амбразури, сантехнічне та вентиляційне обладнання та відправили до Німеччини на переплавку [9, 382].

За спогадами місцевих жителів, починаючи з кінця 1941 р. на місцях боїв, у тому числі і у спорудах УР, волонтери збирали зброю та бойові припаси для загонів ОУН УПА, Армії Крайової, місцевої самооборони та просто місцевих банд. Саме тому при пошукових роботах, які проводились на КАПК № 151 у Яновському вузлі оборони, пошуковцями Максимом Ющенко та Андрієм Кайнараном у 2006–2007 рр. не виявлено жодної гвинтівки чи іншої зброї, жодної частини будь-якої зброї, лише кілька набоїв калібру 7,62 мм. Однак під час цих пошукових робіт було знайдено останки восьми радянських воїнів, захисників ДОТу. Дослідження показали, що останки загиблих захисників довготривалих вогневих споруд не збиралися у воєнні та повоєнні роки навіть для санітарного поховання. У 1942 р. німецькими саперами у КАПК № 151 проведено підриг амбразур. Броньовані коробки вивезено до Німеччини на переплавку. Такі підригні роботи у 1942–1943 рр. були проведено німцями й у інших радянських УР, розташованих на теренах України [9, 382].

Огляд КАПК № 151 та зроблені під час пошукових робіт знахідки дозволили реконструювати можливу картину загибелі знайдених у споруді радянських воїнів. КАПК № 151 разом з сусіднім, розташованим у ста метрах північніше КАПК № 150, були передовими ДВС Ізовського опорного пункту Яновського вузла оборони та вели вогонь у протилежних напрямках. З фронту, де не було амбразур, їх оборону забезпечували броньовані дзвони на спорудах та вогонь, розташованих у кількох сотнях метрів, інших дотів. У ході атаки німців КАПК № 151 був обстріляний важкою артилерією, але у споруду влучило лише кілька снарядів. Німці спочатку блокували та знищили гарнізон сусіднього КАПК № 150, біля якого розташували свій кулеметний розрахунок, який відкрив вогонь по броньованому дзвону КАПК № 151, примусивши захисників закрити заслінки у його бійницях. Під прикриттям кулеметного вогню штурмова група німців просунулась до КАПК № 151 та оточила його, заблокувавши вихід. До амбразур німці кидали димові гранати, до входу – осколочні. Сапери на даху встановили підригні заряди, далі через бійниці всередину броньованого дзвону фашисти закидали підригні заряди та гранати, від вибухів яких обвалилося міжповерхове перекриття в коридорі. Крім того, потужний заряд вибухівки було встановлено у отвір на даху ДВС (для труби антенного вводу радіостанції). Внаслідок цього вибуху

у даху ДВС утворився чималий наскрізний отвір, крізь який всередину командирської рубки вкинули підривні заряди, від вибуху яких обвалилося міжповерхове перекриття у рубці та центральному бойовому казематі. При цьому детонувала частина снарядів до 45-мм протитанкової казематної гармати центрального бойового каземату. Ймовірно, саме від цих вибухів загинули вісім солдат, останки яких знайдено у середині КАПК № 151.

Чи були лише ці вісім солдатів гарнізоном споруди, який повністю загинув, або інші солдати здалися у полон, чи прорвалися з КАПК № 151 – встановити не вдалося. Повний гарнізон ДВС такого типу нараховував 15–20 солдатів та 1–2 офіцери, але оскільки у споруді не було встановлено більшої частини обладнання, а було лише озброєння, то гарнізон міг бути неповним [9, 380].

У будь-якому випадку, хоча бій за КАПК № 151 і не прийняв характеру «до останнього набою», його гарнізон героїчно протримався певний час, до кінця виконавши свій обов'язок. Останки героїчно загиблих захисників КАПК № 151, які входили до складу 145-го окремого кулеметного батальйону, через шістьдесят шість років були поховані українськими прикордонниками з усіма належними військовими почестями на теренах Бутинської сільської ради Іваничівського району [9, 382].

Причинами таких невдалих дій з'єднань та частин в смузі Володимир-Волинського укріпленого району слід вважати.

По-перше, командування 5-ї армії та гарнізону Володимир-Волинського УР не зовсім правильно визначило ймовірний напрям головного удару противника, у разі його агресії, такий як Гребешів–Устилуг–Володимир-Волинський–Луцьк. Тому і всі заходи по підготовці оборони проводилися з урахуванням цього припущення. А саме ДВС у вузлах оборони Володимир-Волинського УР на цьому напрямі будувалися, озброювалися та комплектувалися особливим складом у першу чергу, ослаблюючи тим самим вузли оборони лівого флангу УР, по яким реально був нанесений головний удар 6-ї польової армії-фельдмаршала Рейхенау.

По-друге, командування 87-ї стрілецької дивізії з початком війни почало діяти не по плану прикриття, у всій смузі оборони дивізії, а контратакувати противника на вузькій ділянці з обмеженою метою, знищити плацдарм противника у районі Устилуг, що дало противнику можливість прорвати ослаблену радянську оборону на лівому фланзі Володимир-Волинського УР на стику з Струмівоським УР і з 124-ю стрілецькою дивізією та у подальшому, охопивши відкриті фланги, оточити обидві радянські дивізії [8, 286].

По-третє, командування 5-ї армії не використало потужну 41-у танкову дивізію, яка дислокувалася у Володимирі-Волинському та по плану прикриття напередодні війни почала зосереджуватися у районі Ковель, Любомль, Олесь. Це з'єднання, яке мало велику кількість танків нового зразка, протягом перших днів війни не використовувалося як потужний броньований кулак, а навпаки, почало розтягуватися побатальйонно та поротно для виконання другорядних завдань (охорона штабів, підсилення 87-ї, 45-ї та 62-ї стрілецьких дивізій). Якби 41-а танкова дивізія нанесла підготовлений та зосереджений фланговий удар по угрупованню противника, яке прорвалося на стику Володимир-Волинського та Струмівоського УР, можливо доля гарнізонів Володимир-Волинського та Струмівоського УР не була б такою трагічною, а також 87-ї та 124-ї стрілецьких дивізій, які фактично були розгромлені у прикордонних боях [4, 353].

По-четверте, командування Володимир-Волинського УР втратило управління підпорядкованими кулеметними батальйонами та артилерійськими дивізіями. Комендант абсолютно не реагував на зміну обстановки. Артилерійські дивізіони деякий час підтримували своїм вогнем ДВС, а потім відступили. Враховуючи малочисельне польове заповнення (чергові стрілецькі батальйони у смузі забезпечення) та добре підготовлені штурмові загопи німців, які з перших хвилин війни почали блокування, придушення та знищення ДВС, всі зусилля гарнізонів яких були направлені на боротьбу зі штурмовими групами, німці змогли безперешкодно провести свої головні сили через прикордонні укріплення та почати розвивати наступ у глибину радянської території. Тому розрізнені героїські дії гарнізонів ДВС Володимир-Волинського УР, які у своїй більшості (за розповідями місцевих жителів) у повному оточенні штурмовими групами противника, які методично, послідовно їх блокували та знищували, бились до останнього бійця, до останнього набою, вели бої до кінця червня 1941 р., але вже не могли змінити ходу історії.

Список використаної літератури

1. Владимирский А. В. На киевском направлении / А. В. Владимирский. – М. : Воениздат, 1989. – 490 с.
2. Петров В. С. Прошлое с нами / В. С. Петров. – К. : Политиздат Украины, 1987. – 520 с.
3. Иринархов Р. С. Киевский Особый / Р. С. Иринархов. – М. ; Мінськ : Вид-во «АСТ» ; «Харвест», 2006. – 610 с.
4. Бещанов В. Танковый погром 1941 года / В. Бещанов. – Мінськ : Вид-во «Харвест», 2004. – 412 с.
5. Исаев А. В. От Дубно до Ростова / А. В. Исаев. – М. : ТРАНЗИТКНИГА, 2005. – 584 с.
6. Российский государственный военный архив (РГВА), ф. 36967, оп. 1, д. 54.
7. Службовий документ по російським береговим укріпленням. – Берлін, 1942. – 690 с.
8. Гейер Г. От Буга до Кавказа / Г. Гейер, Е. фон Маккензен. – М. : Вид-во «Транзит-Книга», 2004. – 518 с.
9. Коваль М. В. Довгогривала фортифікація на теренах України напередодні та під час Другої світової війни. Міфи і реалії / М. В. Коваль. – К. : ТОВ Вид-во «КЛІО». – Ч. 1. – 418 с.
10. Ющенко М. В. Владимир-Волынский укрепленный район / М. В. Ющенко, А. Л. Крещанов // Крепость Россия. Фортификационный сборник. – 2008. – № 3. – С. 292–349.

Одержано редакцією 21.01.2014

Прийнято до публікації 15.05.2014

Аннотация. *Коваль М. В. Владимир-Волынский укрепрайон: «локальные неудачи» большого поражения.* Проанализированы некоторые аспекты строительства и подготовки Владимир-Волынского укрепленного района к боевым действиям. Реконструирован ход боевых действий в полосе Владимир-Волынского укрепрайона в июне 1941 года. Согласно планов прикрытия государственной границы на участке обороны Владимир-Волынского УРа, предвиделось, что боевые действия со стороны Германии начнутся с провозглашения войны, однако судьба распорядилась по-другому. Неожиданное для советского руководства начало войны смешало все планы командиров. Им пришлось принимать решения в условиях жесточайшего цейтнота. А тем временем гарнизоны Владимир-Волынского УРа в полной изоляции, мужественно и стойко защищали свои огневые точки.

Ключевые слова: Владимир-Волынский укрепрайон, дивизия, полк, пограничный отряд, гарнизон, Западный Буг, узел обороны

Summary. *Koval M. Volodymyr-Volynskiy fortified area: «Local Failures» of the great defeat.* The article analyzes the problem of Volodymyr-Volynskiy fortified area that were in complete isolation, without the support of artillery and infantry, long-termed fire facilities bravely defended their facilities from air strikes till the last breath. The author named few reasons that caused to a breakthrough. Firstly, the commanders identified not quite correctly the probable direction of the main attack of the enemy. Secondly, the commanders of the 87th Infantry Division with the start of the war began to act not according to coverage plan along the whole line of division defense. Thirdly, the command of the 5th Army did not use the powerful 41st Panzer Division, which was located in Volodymyr-Volynskiy and according to the coverage plan before the war began to concentrate near Kovel, Lyuboml, Oles. Fourthly, the command of Volodymyr-Volynskiy FA lost control over the subordinate machine-gun battalions and artillery batteries. Therefore, the scattered heroic actions of the Volodymyr-Volynskiy FA long-termed fire facilities garrisons, that for the most part in complete encirclement, were consistently and methodically blocked and destroyed by enemy's assault teams, fought to the last soldier, to the last cartridge, had been fighting till the end of June 1941, but could not change the course of history.

Key words: Volodymyr-Volynskiy fortified area, division, regiment, border unit, garrison, the Western Bug, defense unit

УДК (477.87)«1956»

Л. І. Капітан

ПОДІЇ 1956 р. В УГОРЩИНІ: ВІДЛУННЯ У РАДЯНСЬКОМУ ЗАКАРПАТТІ

У статті висвітлено відлуння угорських подій 1956 р. у Закарпатті та проаналізовано суспільну думку, настрої інтелігенції краю в контексті національної політики радянської влади.

Ключові слова: Угорська революція 1956 р., радянська влада, населення, Закарпаття

Постановка проблеми. Масштабні політичні та соціально-економічні перетворення, які в останні роки відбуваються в нашій країні, вимагають переосмислення багатьох сторінок історії і не лише власної. Не є винятком і події, що відбулися у 1956 р. в Угорщині, відгомін яких як і у всій країні, так і в Закарпатті був доволі відчутним.